

Norske militærkodekser

Nils Terje Lunde

Sammendrag

I artikkelen analyseres norske militærkodekser, fra middelalderens hirdmannsed, via den militære troskapsed fra slutten av 1600-tallet til soldatformanningen som erstattet troskapseden fra slutten av 1800-tallet. Ansatser til nyere militærkodekser presenteres også. Mellom middelalderens kodeks og moderne formuleringer av den militære kodeks påvises det både kontinuitet og endring. Dette tematiserer relasjonen mellom kodeks og kontekst. Et sentralt spørsmål er hvordan de profesjonsmessige normene skal forankres. Tre ulike måter å forankre de profesjonsmessige normene og derigjennom også forankringen og utformingen av militærkodeksen diskuteres. Kodeksen kan forankres i profesjonen selv som profesjonell selvregulering. Den kan også forankres i samfunnet som uttrykk for politisk kontroll ved militærprofesjonen. Den kan imidlertid som en tredje mulighet også forankres moralfilosofisk gjennom betoning av etikkens primat fremfor profesjonsinterne og politiske hensyn. Disse forankringsmodellene forstås som komplementære modeller. Et tilsvarende komplementært perspektiv gjøres gjeldende for de etiske normmodellene som kan leses ut av militærkodeksene. Både pliktetiske, konsekvensetiske og dydsetiske normer fremstår som relevante perspektiv i militærkodeksen.

Høsten 2010 sprang den såkalte «Alfa-saken i norsk presse. I intervjuer med norske soldater i Afghanistan i magasinet «Alfa» ble det uttalt at «krig er bedre enn sex». En av sjefene sa at han disponerte styrkene i den hensikt å drepe. I kjølvannet av disse oppslagene kom det også frem at norske soldater hadde brukt kampropet «Til Valhall» og at både uniformer og kjøretøy hadde blitt merket med «Punisher-merket». Den norske forsvarsledelsen, representert ved daværende forsvarsminister Grethe Faremo og daværende forsvarssjef Harald Sunde, tok et offentlig oppgjør med det som ble betegnet som kultur og usunne holdninger blant norske soldater i Afghanistan. Forsvarsministeren understreket at man ikke kunne akseptere «avvikende etiske regler innenfor det militære systemet. Eller at noen danner egne definisjoner av oppdraget».¹ I et påfølgende intervju i Morgenbladet fulgte hun opp med betydningen av et etisk verdigrunnlag: «For meg er det viktig at vi har orden i vårt verdigrunnlag. Noen av de holdningene som det blir gitt uttrykk for i denne sammenhengen, er av en slik karakter at det ikke er forenlig med vårt verdigrunnlag».²

Forsvarsministeren vektla altså behovet for et forpliktende verdigrunnlag og enhetlige etiske normer for profesjonsutøvelsen. Militære forvalter samfunnets ytterste maktmidler. Hvilke normer som ligger til grunn for og regulerer utøvelsen fremstår dermed som et spørsmål som har stor samfunnsmessig betydning. Spørsmålet i forlengelsen av dette blir da hva dette er og hva det består av. Hva er autoritativt styrende verdigrunnlag og etiske normer for norske militære? Jeg har i det følgende valgt å benevne verdigrunnlag og etiske normer med henblikk på militære utøvere for «militærkodeks». Gjennom en slik begrepsbruk fokuserer jeg på det som er nedfelt i skriftlig form (kodifisert) og med en fastsatt autoritativ betydning. Samtidig må det understrekes at «militærkodeks» også kan fortolkes til å omfatte muntlige, sedvanebaserte, forhold. Jeg har imidlertid valgt å begrense meg til å ta utgangspunkt i skriftlige kodekser med en autoritativ karakter. Gjennom dette har jeg en snevrere definisjon av militære kodekser enn det Shannon French legger til grunn: “These codes have not always been written down or literally codified into a set of explicit rules. A code can be hidden in the lines of epic poems or implied by the descriptions of mythic heroes” (French, 2003).

Min mer snevre definisjon av militærkodeks synliggjør en villet – og nødvendig – begrensning på min analyse. Jeg tar altså ikke mål av meg å analysere norske militæres profesjonsetikk og profesjonsidentitet i sin bredde. Jeg tar heller ikke mål av meg å analysere forholdet mellom militærkodeks og individuell persepsjon av denne,

ei heller forholdet mellom militærkodeks og praksis. Målsettingen er atskillig mer avgrenset. Det dreier seg om å analysere kontekst, form og det etisk-normative innhold i militærkodeksene, samt å peke på relevante utviklingstrekk ved profesjonsnormer som kommer til uttrykk gjennom disse militærkodeksene. I lys av dette har jeg derfor valgt et historisk-systematisk perspektiv.

Selv om «militærkodeks» avgrenses til det som er nedfelt i skriftlig form med en fastsatt autoritativ betydning, utgjør også dette et for vidt og omfattende materiale til at det på en sakssvarende og relevant måte kan gjøres til gjenstand for analyse og drøftelse i rammen av denne artikkelen. Det er nødvendig med et snevrere utvalg. I strikt forstand foreligger det tre militærkodekser i norsk historisk kontekst: hirdmannseden fra høy-middelalderen, den militære troskapseden fra slutten av 1600-tallet og soldatforordningen fra slutten av 1800-tallet. Den siste er fortsatt gjeldende. Med unntak av en presentasjon av de tre kodeksene i et av mine tidligere arbeider (Lunde 2005) har de i svært begrenset grad påkalt interesse i den profesjonsetiske diskurs i Forsvaret, og i enda mindre grad blitt analysert ut fra et profesjonsetisk perspektiv. I så måte tar jeg mål av meg å utfylle og belyse det som kan betraktes som et sentralt element i det militære profesjonsetiske fagfeltet i norsk kontekst. En historisk og systematisk forståelse av disse kodeksene, herunder forskjeller og likheter mellom dem, vil kunne være et relevant bidrag til ikke bare å forstå historiske endringer i militære profesjonsetiske normer, men også for å tematisere sentrale premisser for den aktuelle profesjonsetiske diskurs. I forlengelsen av analysen av de tre kodeksene vil jeg derfor også tematisere ansatser til nyere militærkodekser i norsk kontekst.

Faglige bidrag om militærkodekser

Dersom man legger en bred definisjon av militærkodekser til grunn foreligger det internasjonalt en omfattende mengde faglige bidrag til belysning av militærkodekser. Spesielt er det mange bidrag fra amerikansk sammenheng. Ved en smalere definisjon av militærkodekser til primært å omfatte militære profesjonseder eller tilsvarende blir bildet mer oversiktlig. Jeg tar i denne sammenhengen ikke mål av meg å gi noen omfattende eller helhetlig fremstilling av de ulike faglige bidrag til forståelse av militærkodekser, men vil konsentrere meg om faglige bidrag som har en særskilt relevans for denne artikkelen.

Et grunnleggende faglig spørsmål dreier seg om militærkodeksenes betydning for militær profesjonsidentitet og profesjonsetikk. I de amerikanske bidragene

¹ VG nett 27.09.2010.

² Morgenbladet 1. oktober 2010, https://morgenbladet.no/samfunn/2010/streng_omsorg.

legges det generelt stor vekt på militærkodeksenes sentrale funksjon i så måte. Dette kommer tydelig til uttrykk hos Richard A. Gabriel i hans bok *To serve with honor: a treatise on military ethics and the way of the soldier* fra 1982 (Gabriel, 1982).

Gabriels bidrag er ett av flere amerikanske bidrag som danner utgangspunktet for Bård Mæland i hans artikkel i tidsskriftet *Pacem* i 1998: "Blir det bedre krigere av gode mennesker? (Mæland, 1998). Denne artikkelen er av særlig interesse i analysen og drøftingen av norske militærkodekser fordi den var den første faglige artikkelen i norsk kontekst som tematiserte spørsmålet om militære kodekser og knyttet dette spørsmålet opp mot en internasjonal diskurs. I artikkelen drøfter Mæland om hvorvidt en utformet etisk kodeks vil kunne styrke etisk bevissthet og utgjøre et konstruktivt bidrag i tjenesten for norske offiserer. Med utgangspunkt i den amerikanske debatten stiller Mæland opp ulike, men samtidig komplementære, begrunnelser for behovet for militære kodekser:

For det første kan en kodeks være nyttig som et konsentrat av etiske normer og utsagn som allerede finnes i militære dokumenter slik at det blir oversiktlig og systematisk. For det andre kan en kodeks utgjøre en nødvendig profilering av militæryrket som en profesjon med et bestemt verdigrunnlag og identitet. For det tredje kan en kodeks definere en nødvendig høyere etisk standard for militære, sett i lys av militæres særskilte funksjon i samfunnet, så vel som en motvekt mot tidligere negative erfaringer knyttet til etisk uakseptabel atferd både i fredstid og krigstid. For det fjerde kan en kodeks være nødvendig som en konsekvens av at konteksten for militæres tjenesteutøvelse har endret seg så betydelig at det som før fremstod som selvsagt ikke er det lengre.

Mæland mener disse begrunnelsene også er relevant i en norsk kontekst og at norske offiserer også bør få en profesjonskodeks. Han foreslår at det utvikles en norsk kodeks som i særlig grad er forankret i holdningsetikk. Mæland presenter også et konkret forslag til en slik kodeks, delvis på basis av de amerikanske kodeksene som finnes i Richard A. Gabriels tidligere omtalte bok.

Mens Mæland bruker amerikanske bidrag som et utgangspunkt for å etablere en norsk militærkodeks, har Shannon E. French et atskillig mer ambisiøst prosjekt. Hennes målsetting er å undersøke militærkodekser til ulike tider og i ulike kulturer og tradisjoner for gjennom dette å finne en basis for en relevant militærkodeks for vår tid og for våre utfordringer. Hennes undersøkelse omfatter så ulike krigertradisjoner som vi kan finne hos vikinger, keltere, innfødte amerikanere, samuraier, så vel som middelalderske riddere, for å nevne noen (French, 2004). Det er altså et meget stort lerret. Hennes undersøkelse er interessant, men samtidig også utfordrende sett fra et forskningsmessig perspektiv. Jeg er usikker på om det er mulig å behandle så ulike tradisjoner på en historisk og komparativ relevant måte.

Shannon Frenchs prosjekt er særskilt interessant i rammen av en norsk kontekst idet prosjektet ble presentert i en artikkel i tidsskriftet *Pacem* året før boken ble utgitt (French, 2003). Denne artikkelen var en bearbeiding av et foredrag French holdt på en norsk militæretisk konferanse. I så henseende inngår Frenchs prosjekt også som en del av den norske diskursen om militære kodekser.

En metodologisk motsats til Frenchs prosjekt er faglige bidrag som er avgrenset til bestemte militærkodekser. Et eksempel på dette fra en amerikansk kontekst er Kenneth Keskeles artikkel om den historiske utviklingen av den amerikanske militære eden (Keskel, 2002). Et eksempel på en atskillig mer omfattende analyse av en militær ed er Alexandra Holbrooks avhandling om den romerske militæredene (Holbrook, 2003). Den er av særskilt relevans ikke bare på grunn av tematikken, men også på grunn av metodikken. I avhandlingen analyseres de samfunnsmessige og militære premisene for militæredene og dens historiske utvikling.

Mens det foreligger en grundig historisk analyse av den romerske militæredene, finnes det ingen tilsvarende analyser av de norske militæredene. Det finnes imidlertid noen arbeider som tangerer og belyser deler av dette materialet. Her kan for det første nevnes Nils Ivar Agøys analyse av norsk offisersidentitet og offisersnormer i tiden rundt unionsoppløsningen (Agøy, 2001). I den analysen tematiseres også forutsetninger og prosess som ledet opp til opphevelsen av troskapseden. For det andre kan nevnes Ole Martin Brunborgs masteroppgave om norsk militær profesjonskultur som tematiserer premisser og prosess rundt ansatser til en ny norsk militærkodeks (Brunborg, 2008).

Militærkodeks mellom transcendens og immanens

Shannon E. French hevder militærkodekser er bindinger som krigerne legger på seg selv. Militærkodeksene er således immanent forankret i profesjonen selv. Hun fremholder at det er sterke funksjonelle grunner i profesjonen selv som gjør at slike bindinger oppstår. Det er en måte å beskytte seg selv på mot krigens ødeleggende virkninger og legge grunnlaget for en reintegrasjon i samfunnet etter krigen. Hun holder eksplisitt avstand til å begrunne kodeksene ut fra et samfunnsmessige behov for å kontrollere krigerne (French, 2003). Gjennom en slik argumentasjonslinje kan French på mange måter sies å målbære idealer om den militære profesjon slik vi finner den i Samuel P. Huntingtons *The Soldier and the State* fra 1957. Der er det et sentralt poeng at den militære profesjonsidentitet må ta utgangspunkt i profesjonens egne funksjonelle krav for å verne om profesjonens særskilte behov. Samtidig erkjenner Huntington at det vil måtte være en form for balanse mellom de funksjonelle militære

krav og de samfunnsmessige krav. Han fremholder at militære institusjoner som kun reflekterer sosiale verdier vil kunne være inkapable i å utføre deres militære funksjon på en effektiv måte. På den andre side vil samfunnet ikke kunne romme militære institusjoner som kun er definert ut fra funksjonelle imperativer og som ikke relaterer seg til samfunnets normer (Huntington, 1957).

En militærkodeks kan også betraktes som et uttrykk for politisk kontroll med de militære profesjonsutøvere. En slik betraktningssmåte kan sies å stå i tradisjonen fra Morris Janowitz. For ham er det et sentralt anliggende at militære institusjoner må forholde seg konstruktivt til samfunnsmessige normer og samfunnsmessige utviklingstrekk (Janowitz, 1960). Legger man et slikt betraktningssett til grunn får militærkodeksene en ekstern forankring utenfor militærinstitusjonen og militærprofesjonen.

Det finnes imidlertid også en tredje tilnærming til spørsmålet om militærkodeksens forankring. Som et alternativ både til en profesjonsforankring og en samfunnsforankring kan det stilles opp en transcendent forankring av militærkodeksen. Med transcendent forankring menes i denne sammenhengen ikke en religiøs forankring, men en moralfilosofisk forankring. En slik tilnærming finner vi hos John D. Cazier. Han argumenterer for at en genuin normativ militær profesjonsetikk ikke kan avledes fra "the professional's character, American society, functional imperatives of military service, professional oaths, or law". Han ønsker å forankre den militære profesjonsetikken i "objective morality through the context of a particular professional role." Militære eder kan etter hans mening ikke sies å gi en konseptuell basis for en profesjonsetikk fordi de reflekterer vår etikk, de skaper den ikke. Han fremholder at etikken er konseptuelt forut for eden. Eden kan ikke være både kilden til og en refleksjon av vår etikk. Han peker videre på at edene tjener til å binde profesjonsutøverne til deres etikk. Dersom forpliktelsene i eden ikke allerede er moralsk akseptable vil det være moralsk uforsvarlig å påta seg slike forpliktelser gjennom eden. Eden kan ikke gjøre dem moralsk bindende (Cazier, 2012, 53-59).

Sacramentum militare

Militærkodekser henger integrert sammen med eksistensen av militære institusjoner og profesjoner, og vil således kunne påvises i en rekke samfunnsmessige og historiske kontekster. I rammen av denne artikkelen vil det ikke være mulig å gi en fyllestgjørende oversikt over de norske militærkodeksenes bredere historiske og interasjonale ramme. Imidlertid vil jeg, som en historisk bakgrunn, nøye meg med å peke på den romerske militæred (lat. *sacramentum militare*) som et klassisk uttrykk for militærkodekser.

Sacramentum militare var en ed som romerske militære måtte sverge ved inngangen til deres militærtjeneste. Vi kjenner imidlertid ikke den romerske militæreds eksakte opprinnelse eller ordlyd. Den eldste beskrivelse av eden finner vi hos Polybius, en beskrivelse som er knyttet til praksis i sen republikansk tid (ca 200 f. kr.) Ifølge denne beskrivelse var praksis at en representant for de nye innrullerte kom frem og sverget at han ville adlyde overordnede og utføre deres ordre så langt det stod i hans makt. Deretter kom de andre frem og erklærte at de sluttet seg til det som ble fremført av representanten (Holbrook, 2003, 61-62). Hos Vegetius, som beskriver praksis i keisertiden, sverget soldatene at de entusiastisk ville utføre det keiseren befalte, at de ikke ville desertere og at de for den romerske stats sak ikke ville flykte fra døden (Holbrook, 2003, 71). På dette tidspunktet hadde også den militære eden fått en tydelig religiøs innramming, idet soldatene sverget ved den treenige Gud og ved keiseren (Holbrook, 2003, 88). De bærende normene i den romerske militæred kan dermed beskrives som lydighet, troskap, standhaftighet og vilje til å ofre livet, etter hvert også med en tydelig religiøs innramming.

Hirdmannseden

Mellom den romerske militæred og hirdmannseden kan det i en viss forstand sies å være en idemessig forbindelse. Elementer fra romerske militæridealer utgjør en del av de historiske forutsetningene for middelalderens ridderidealer i det kristne Europa, idealer som utgjør en sentral del av den idemessige bakgrunnen for hirdmannseden.

I motsetning til *sacramentum militare* er teksten til hirdmannseden bevart i sin helhet. Det foreligger som en del av hirdskråen eller hirdloven, som del av det som kalles hirdskråens andre del. Denne delen starter med artikkel 22. De to etterfølgende artiklene, artiklene 23-24 utmerker seg særskilt gjennom at formen her er endret fra omtale til direkte tiltale til den enkelte hirdmann. Denne endring av form er ikke tilfeldig. De to artiklene er en moralsk formaning til hirdmannen om de laster som bør unngås og de dyder som bør fremelskes for hirdmannen. Lastene som nevnes er knyttet til middelalderens klassiske dødssynder, men konteksten er livet og tjenesten i hirden. Det er altså en kontekstualisering av lastekatalogen.

Også når det gjelder dydene skjer det en kontekstualisering opp mot livet og tjenesten i hirden. Det er imidlertid ingen systematisert kontekstualisering ut fra den klassiske dydskatalogen vi kan finne i middelalderen, men en friere og dels overlappende bruk av ulike dydsetiske begreper. Et nøkkelord er «høviskhet». Dette konkretiseres i en hel rekke dydsetiske momenter, eksempelvis: ordholdenhet, stødig lynne, troskap, standhaftighet, edruelighet, årvåkenhet og gavmildhet. På

mange måter kan vi betrakte disse artiklene i hirdskråen som en moralsk formanings som er et viktig premiss for selve hirdmannseden. I tillegg til denne formaningen utgjør også det litterære verket *Kongespeilet* fra samme tidsperiode en viktig utdypning av middelalderens hirdkodeks. Kapittel II er utformet som en dialog mellom en far og en sønn om det å være hirdmann. I tillegg til praktiske råd, er en sentral del av tematikken knyttet til dydene og holdningene en god hirdmann bør inneha (Kongespeilet).

Selve hirdmannseden er gjengitt i artikkel 26 i hirdskråen. Denne artikkelen omhandler seremoniell og edsformular ved utnevning til hirdmann. Utnevningen foregikk slik at kongen skulle sitte på en stol og med kroningsverdet på kneet. Den som skulle utnevnes kneler for kongen og legge sin høyre hånd på kongens sverd. Deretter kysser han kongens hånd. Så reiser han seg og legge hånden på bibelen som kongen rakte ham og sverge følgende ed:

«Idet jeg legger hånd på denne hellige bok, skyter jeg til Gud at jeg vil være min herre N. Norges konge, hull og tro, åpenlyst og lønlig. Følge ham skal jeg, innenlands og utenlands, og ikke skilles fra ham uten hans lov og løyve eller av tvingende omstendigheter. Holde skal jeg også de edene han har sverget alt landsfolket etter den hugen og det vettet som Gud gir meg. Så være meg Gud nådig (der)som jeg sier sant og disse hans hellige ord unådig om jeg lyver» (Imsen, 2000, 121).

Deretter kneler han og legger hendene sammen, hvorpå kongen legger sine hender om hans hender, før han kysser kongen. Etter dette reiser han seg og går rundt til hirdens medlemmer med håndslag og kyss.

I hirdmannseden synliggjøres de samme bærende normene om lydighet, troskap og standhaftighet som vi finner i sacramentum militare. Eden forankres religiøst, i likhet med det vi finner i keisertidens utforming av den romerske militære eden. Det som transcenderer det tradisjonelle mønster fra denne eden er for det første henvisningen til det vi kan kalle en samfunnsmessig lydighet. Dette kommer til uttrykk i at hirdmannen også forplikter seg til å holde de eder kongen har sverget folket, med andre ord: opprettholde kongens samfunnsmessige forpliktelser. For det andre tematiseres også et personlig element i eden, knyttet til henvisningen til hirdmannens «hug og vett». Lydighet og troskap forstås altså i et bredt perspektiv: både innover i den som sverger eden, utover til folket og oppover til Gud.

Den militære troskapsed

Den klassiske militære trosskapsed i Norge ble fastsatt ved Christian V Krigsartikkelbrev i 1683. Med justeringer var eden gjeldende helt frem til 1891, altså i mer enn 200 år. Edens betydning for forming av norske militære profesjonsnormer i et langtidsperspektiv må dermed ikke undervurderes. Den historiske konteksten for eden som del av krigsartikkelbrevet var etableringen av en nasjonal hær etter legdsprinsippet ved Krigsordinansen av 1621. Denne hærordningen var i sin tur inspirert av Gustaf Adolfs banebrytende modernisering av den militære organisasjon i form av en nasjonal vernepliktshær under sentral kongelig kommando.

I artikkel 159 i krigsartikkelbrevet ble det fastsatt at alle som skulle tjenestegjøre skulle avlegge en særskilt troskaps- og lydighetsed. Seremoniellet rundt avleggelsen av eden var betydelig enklere enn det som var knyttet til hirdmannseden. De som skulle avlegge eden skulle gjøre det med opprakte fingre. Om seremoniellet var enklere, hadde allikevel de opprakte fingre en sterk symbolsk betydning. I henhold til «Forklaring paa Vidners Eed», gjengitt i Christian Vs Norske lov skulle enhver som sverget løfte opp tre fingre. Disse skulle symbolisere treenigheten. De to fingre som var bøyd skulle symbolisere menneskets sjel og legeme. Etter denne forklaringen følger så en «Formaning» om edens betydning. Konsekvensene av å bryte eden hadde ikke bare hadde betydning for livet her på jorden, men også for det evige liv.³ Selve eden gjengis i artikkel 160, og lyder slik i lett modernisert språkdrakt:

Vi samtlige tilstedeværende offiserer og øvrige krigsfolk lover og sverger hver for seg å ville være den stormektigste konge og herre, konge til Danmark og Norge, vår allernådigste konge og herre, og hans kongelige majestets rettmessige arvesuksessorer i regjeringen tro, hull og lydig, deres gagn og beste med høyeste flid befordrer, skade og forderv av ytterste evne hindre og avverge; især av all evne trakte og strebe etter at hans majestets suverenitet og arverettighet over rikene og landene forblir vedlikeholdt uforanderlig og forplantet på hans rettmessige arvesuksessorer. Enhver av oss skal adlyde og følge sin offiser eller den som har høyere kommando; ei heller tillate, langt mindre fortie, at det ved mønstring eller annet sted foregår noe underslag eller bedrageri, men straks åpenbare det for genera-

³ Christian Vs Norske Lov: Forklaring paa Vidners Eed, og Formaning til dem for Retten, efter som mælt er i den første Bogs trettende Capitels ottende artikkel. www.hf.uio.no/forskning/prosjekter/tingbok/kilder/chr5web/konge_forklari...

litetet og krigskommisærerne. Tilsvarende skulle og ville vi oss, mot alle hans majestets fiender og overalt til lands og vanns, med liv og blod uvegerlig la bruke hans majestets artikkelbrev og krigsrettsinstruksen samt alle allerede utgitte og heretter utgitte kongelige forordninger oss allerlydigst etterrettelig holde, og for øvrig forholde oss som tro tjenere og ærlige krigsfolk egner og vel anstår. Så sant hjelpe oss Gud ved Jesus Kristus. Amen.

Eden gjennomgikk i årenes løp flere endringer og forkortelser, sist ved kgl. res. 29. januar 1876 hvor eden var som følger, i lett modernisert ordlyd:

Jeg lover og sverger å vise kongeriket Norges konstitusjon og hans majestet kong N.N. lydighet og troskap og å ville som ærekjær krigsmann våge liv og blod i rikets tjeneste, når og hvor det befales av hans majestet kongen eller på hans vegne av mine foresatte, så sant hjelpe meg Gud og hans hellige ord.⁴

En viktig historisk bakgrunn for krigsartikkelbrevet av 1683 er Gustaf Adolfs krigsartikler fra 1621.⁵ Den bærende tanke i troskapseden er lydighetsprinsippet. Dette kommer til uttrykk både i lydigheten mot kongen, så vel som i den militære subordinasjon mot overordnede. Lydighetsplikten har vi sett er et sentralt element både i den romerske militæred og i hirdmannseden. Men i tillegg må den store vekten som legges på lydighet også forstås i rammen av den særskilte historiske og samfunnsmessige konteksten for den militære troskapseden. Eneveldet ble etablert i Danmark-Norge i 1660. Et sentralt element i eneveldet er at kongen forstås som innsatt av Gud til å styre. Kongens tjenestemenn utøver dette styret. Tjenestemennenes subordinasjon må i dette bildet forstås som et fundamentalt prinsipp. Dette videreføres etter bortfallet av eneveldet, men da med en lydighet og troskap mot konstitusjonen. Denne stilles faktisk foran kongen og understreker at det kongedømme den militære sverger lydighet og troskap til ikke lenger er eneveldet, men det konstitusjonelle kongedømme. I så måte reflekterer utviklingen i teksten i troskapseden en samfunnsmessig og politisk endring. Dernest kombineres lydighetsprinsippet med hva vi kan kalle for et legalitetsprinsipp, hvor militæres tjenesteutøvelse forstås innenfor en rettslig ramme. Også legalitetsprinsippet kan historisk sett utledes av eneveldeideologien hvor det er kongen som er lovens kilde. Både lydighetsprinsippet og legalitetsprinsippet gir en sterk pliktetisk innramming om tjenesten.

Samtidig kombineres den overordnede pliktetiske innrammingen med dydsetiske elementer. Dette kommer

på fundamentalt nivå til uttrykk i selve lydighetsbegrepet. Dette trenger ikke nødvendigvis kun forstås som et rent pliktetisk begrep, men vil også kunne gis en dydsetisk fortolkning. Det å være lydig blir den høyeste dyd. Det dydsetiske kommer også til uttrykk i utsagn som «med høyeste flid», «trakte og strebe», «tro tjenere og ærlige krigsfolk». Det dydsetiske må imidlertid som helhet sies å være mer underordnet og atskillig mer nedtonet enn det pliktetiske.

I tråd med hva vi har sett i den romerske militæred og i hirdmannseden gis eden en religiøs innramming. De som avlegger eden gjør det gjennom å påkalle Guds hjelp. Dette er altså et tradisjonelt element i slike kodekser, men kan også fortolkes spesifikk som et uttrykk for den rådende eneveldeideologi. Gud blir forstått som den øverste styrer. Subordinasjonen som de militære forplikter seg til gjennom å love lydighet mot sine foresatte og kongen, blir også forstått som en subordinasjon under Gud.

Et interessant trekk ved troskapseden i dens opprinnelige form er at den har flertallsform i subjektet: «Vi samtlige tilstedeværende offiserer og øvrige krigsfolk». I den nyere formulering av eden fra 1876 som er gjengitt over, er imidlertid subjektet 1. person entall. Den opprinnelige teksten atskiller seg i så måte fra både den romerske militæred og fra hirdmannseden, så vel som senere formulering av eden som alle er formulert med entallsform. Av de tidligere edene er dette spesielt fremtredende i hirdmannseden hvor det individuelle kommer tydelig frem. Den romerske miliæred står i en mellomstilling ved at det er en som først fremfører eden, mens det deretter er en representant for styrkene som på deres vegne slutter seg til eden. Forskjellen mellom individuelt og kollektivt subjekt må forklares som en konsekvens av ulik profesjonsforståelse. Den profesjonsforståelse som ligger bak middelalderens hirdmannseder er ridderidealene med vekt på den enkelte ridders personlige tilslutning og dyder. Krigsartikkelbrevets troskapsed må imidlertid forstås i lys av den nasjonale vernepliktshær som ble etablert i løpet av 1600-tallet. Her er det ikke det enkelte individ og individets dyder som står i fokus, men kollektivet. Den kollektive form må således forstås som en naturlig konsekvens av en endret militær organisasjon og ideologi. Tilsvarende kan kanskje også endringen til 1. person entall som vi finner i ny formulering av eden fra 1876 forstås i lys av endret militær organisasjon og ideologi. Denne endringen består i en større vekt på det individuelle aspekt.

⁴ Indst. O. No. 19 Indstilling fra Justitskomiteen angaaende det av I. Torkelson fremsatte og af Repræsentanterne Ullmann og Horst vedtagne Forslag om Afskaffelse af den militære Troskabs- og Hyldningsed. [www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...](http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/)

⁵ Teksten til eden finnes i Johan Schmedeman, ed., *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, 1706*.

Soldatformaningen

Soldatformaningen ble fastsatt i 1891 som en direkte konsekvens av at den militære troskapseden ble avskaffet. Forlaget om opphevelse av troskapseden ble fremmet av de to stortingsrepresentantene Ullmann og Horst. De hevdet at den militære ed for fritenkere og vantro kun var et «tomt mundsveir», mens den for den virkelig troende var en «vederstygghet». Derne st var det problematisk at også republikanere ble pålagt å måtte sverge ed til kongedømmet. Endelig reagerte de mot at den var tvungen og at det ble gitt straff for å nekte å avlegge eden.⁶ Forslaget om avskaffelse av troskapseden oppnådde flertall, men i lagtingsdebatten foreslo en representant at det kunne utformes en formaning til rekruttene istedenfor troskapseden. Forsvarsministeren uttalte seg positiv til dette forslaget.⁷

Forslaget ble realisert senere samme år gjennom kongelige resolusjoner gitt kommandovei. Den første fra 26. mai gjaldt Armeen. Det ble der bestemt at istedenfor edsavleggelse skulle sjefen eller eldste offiser gi følgende «Paamindelse» (i lett modernisert språkdrakt):

Soldater! (Rekrutter!) Som sjef for den avdeling av Armeen ved hvilken dere nå er ansatte som krigsmenn, har jeg å fremholde for dere de alvorlige plikter som herved er dere pålagt, og som dere under ansvar etter den militære straffelov av ytterste evne må søke å oppfylle. Tro mot konge og forfatning, lydighet mot foresatte, rettsindig, hederlig og hjelpsom i all sin ferd skal enhver krigsmann stedse med alvor og nidkjærhet streve å tilegne seg de ferdigheter og egenskaper som kreves hos en god soldat, samt beredvillig og nøyaktig etterkomme gjeldende forskrifter og de ham i tjenestens medfør givne befalinger. I farens stund skal han når det kreves, villig ofre liv og blod for konge og fedreland.⁸

8. juni 1891 ble det tilsvarende gitt kongelig resolusjon kommandovei for Marinen. Her fremgikk det at når kommandoen var heist og besetningen var om bord skulle tjenestepliktene fra reglementet leses opp. Deretter skulle sjefen si følgende (i lett modernisert språkdrakt):

Vi her tilstedeværende krigsmenn har nå hørt opplest de viktigste bestemmelser som skulle tjene oss til rettesnor så lenge vi tjenestegjør under dette vårt kjære flagg og under vår konge og krigsherres høye befaling. Så ville

vi og alle i farens stund troligen stå hverandre bi og ofre liv og blod for konge, fedreland og flaggets heder. «Gud bevare kongen og Fedrelandet!».⁹

Den siste setningen skulle så gjentas av besetningen. Den opprinnelige ordlyden i formaningen i Armeen ble videreført frem til nytt honnørreglement i 1975. Da ble teksten modernisert til følgende:

Soldater! (rekrutter). Som sjef for den avdeling i Forsvaret hvor dere nå er krigsmenn, vil jeg fremholde de alvorlige plikter dere fra nå av er pålagt, og som dere under ansvar av den militære straffelov må gjøre deres ytterste for å oppfylle. Vær tro mot Konge og forfatning, lojale mot foresatte, rettsindige og hjelpsomme i all deres ferd. Søk med alvor og iver å tilegne dere de ferdigheter og egenskaper som kreves av en god soldat. La oss love hverandre at vi i farens stund når det kreves, villig vil forsvare vårt land og vår frihet. Gud bevare Kongen og fedrelandet!¹⁰

Som vi har sett var det opprinnelig en annen tekst for formaningen i Marinen. Innholdet i teksten for Marinen må sies å være mindre spesifikk enn for Armeens vedkommende. Dette må sees i sammenheng med at i Marinen ble de konkrete tjenestepliktene lest opp før selve formaningen fulgte som en avslutning. I Tjenestereglement for Sjøforsvaret fra 1989 kan vi imidlertid se at teksten til formaningen er identisk med den over siterte teksten fra Hærens reglement, med det tillegg at det presiseres at kongeønsket - Gud bevare kongen og fedrelandet, skal gjentas av mannskapene.¹¹ I felles honnørreglement for Forsvaret fra 2014 er det kun foretatt et par mindre språklige endringer, men med presisering at kongeønsket skal besvares med «ja» i tillegg til videreføringen av gjentakelsen for Sjøforsvarets vedkommende.¹² I den påfølgende analysen tas det utgangspunkt i gjeldende tekst, felles for alle forsvarsgrener.

Formaningen, som historisk sett skulle erstatte troskapseden, har flere sentrale element til felles med denne. Både troskapsplikten mot konge og forfatning, lydigheten mot overordnede og prinsippet om å være villig til å ofre livet fremstår som felles element. Det samme gjør også den legale innrammingen av tjenestepliktene. Gjennom dette fremstår formaningen med en tydelig pliktetisk karakter. Formaningen henvender

⁶ Dokument Nr. 23 (1891) For Justiskomiteen. Forslag til Lov, indeholdende Ophævelse af Krigsartikelsbrev av 9de Marts 1683, dets §§ 159 og 160, samt af Krigsartikelsbrev af 8de Januar 1752, dets § 536. www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...

⁷ Referat fra lagtinget 15. april 1891. www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...

⁸ Norsk Lovtidende. 2den afdeling. Samling af Love, Resolutioner m.m. 1891.

⁹ Norsk Lovtidende. 2den afdeling. Samling af Love, Resolutioner m.m. 1891.

¹⁰ UD 1-1-3 Ekserser-, honnør-, og vaktreglement for Hæren. Hefte nr 3: Honnørreglement, vedlegg 1, Forsvarets overkommando/Hærstaben 1975.

¹¹ SAP-1 (D) Tjenestereglement for sjøforsvaret, Forsvarets overkommando Sjøforsvarsstaben 1989 § 333.

¹² Honnørreglement for Forsvaret, Oslo 1. desember 2014. Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon.

seg til et kollektivt objekt, dette til forskjell fra den seneste formuleringen av troskapseden som hadde et individuelt subjekt. I utgangspunktet kan det synes rimelig forstå denne endringen som distanserende. Det blir en kollektiv tiltale istedenfor et personlig løfte. Samtidig er det også noen interessante elementer i formaningen som motvirker det distanserende. Det er et sterkt dydsetisk element i formaningen. Dette kommer tydelig til uttrykk i at soldaten med alvor og iver skal tilegne seg ferdigheter og egenskaper som kjennetegner en god soldat. Det kommer også tydelig til uttrykk i formaningen om å være rettsindige og hjelpsomme i all sin ferd. Også det som i utgangspunktet er blitt definert som pliktetiske elementer i formaningen kan sees på som dydsetiske normer. Det gjelder både troskap, lojalitet, så vel som viljen til å ofre livet.

Det religiøse element er tilstede i formaningen i form av kongeønsket som uttales i direkte forlengelse av formaningen. Det er imidlertid verd å merke seg at den opprinnelige teksten til formaningen for Armeens vedkommende ikke hadde noen religiøse henvisninger. Dette kom inn på et senere tidspunkt, sannsynligvis etter mønster fra teksten i Marinen. Selv om altså det religiøse element i formaningen nå er tilstede, er dette strukturelt sett løst opp fra selve formaningsteksten ved at kongeønsket følger som et eget ledd. Det er altså ikke så integrert som i troskapseden.

Ansatter til en ny norsk militærkodeks

I Bård Mælands artikkel fra 1998 tok han til orde for å utvikle en militær profesjonskodeks i norsk kontekst. Han fremholder der at et utgangspunkt kan være de etiske elementene som allerede foreligger i militære dokumenter og han nevner en rekke slike dokumenter, blant annet Forsvarets verdigrunnlag som ble publisert samme år som artikkelen. Forsvarets verdigrunnlag forstås altså som en av flere mulige kilder til en profesjonskodeks, men ikke som en profesjonskodeks i seg selv. Året etter, i 1999, skrev Jacob Børresen en artikkel i samme tidsskrift hvor han hadde en hovedinnvending mot innholdet i Forsvarets verdigrunnlag. Det problematiske, etter hans mening, var ikke det som stod, men det som ikke stod. I liten grad var de særskilte profesjonsmessige dilemmaene og utfordringene knyttet til krise og krig reflektert i verdigrunnlaget. I hovedsak fremstod det som et hvilket som helst annet liknende dokument til bruk for sivil bedriftsledelse (Børresen, 1999). Her målbar nok Børresen tanker som flere kunne slutte seg til. Ole Martin Brunborg skriver med utgangspunkt i egne erfaringer at «på avdelingsnivået i hæren, ble verdigrunnlaget mottatt med generell hoderysten. Innholdet fremstod for oss som "pink and fluffy". Innholdet ble oppfattet som for generelt til å ha noen innvirkning på den skarpe virksomheten som avdelingsnivået i hæren mente å skulle bedrive» (Brunborg, 2008, 66-67).

Den sivile innretningen Forsvarets verdigrunnlag fikk, kombinert med de store endringene i Forsvarets innretning og struktur med økt vekt på internasjonale operasjoner som en sentral del av Forsvarets fokus, innebar at behovet for profesjonskodekser ble aktualisert. Brunborg beskriver i sin masteroppgave hvordan det i rammen av Hæren ble utformet kjerneverdier (respekt, ansvar og mot) som i større grad skulle ta den militære virkelighet på alvor. Telemark bataljon utformet sitt eget mer militært spissede verdigrunnlag, et verdigrunnlag som skulle danne mønster for soldatkodeksenes innhold i Hæren (Brunborg, 2008, 66-67).

Også i Hæren sentralt ble det tatt initiativ. Det ble utviklet etablert et «Prosjekt BASIC» i 2005. Målsettingen med dette prosjektet var å etablere rammer for trening i Hæren. Det ble utgitt to publikasjoner i prosjektet med tittelen «Trening for operasjoner». I delrapport 1 er «Hærens offiserkodeks» og soldatkodeks gjengitt. Publikasjonen ble utgitt av Hærstaben og med forord fra Generalinspektøren i Hæren. På denne måte fikk kodeksene en autoritativ forankring i Hærens øverste ledelse.

Offiserkodeksen følger etter Hærens visjon og beskrivelse av Forsvarets kjerneverdier: respekt, ansvar, mot. Strukturen i kodeksen er tredelt: først en innledning med fastsettelsen av at kodeksen skal være en «rettesnor for de karaktertrekk og holdninger som det forventes at en offiser skal etterleve i alt sitt virke». Deretter følger det som kalles for «Erkjennelsesteksten», formulert med offiseren som subjektet:

Jeg er villig til å kjempe for Norge og våre felles verdier. Som offiser går jeg foran. Jeg er som leder betrodd de ytterste maktmidlene samfunnet rår over. Jeg kan komme i situasjoner der jeg er nødt til å ta liv. Mine beslutninger kan også føre til at jeg må ofre liv, mitt eget eller andres. Jeg vil streve etter ære for min avdeling, og skal i all min framferd strekke meg etter å være modig, handlegkraftig, dyktig, omsorgsfull og lojal (Hæren, 2005, 10).

Den tredje delen er en utfyllende beskrivelse av de fem karaktertrekk/dyder som omtales i erkjennelsesteksten. Her omtales offiseren i 3. person, han er ikke lenger subjektet. Mens erkjennelsesteksten i form ligger nært den klassiske militæred, kan tilsvarende den tredje delen i form minne om den etterfølgende formaning.

Subjektet for erkjennelsesteksten er offiseren i 1. person. I så måte markerer dette et tydelig brudd fra soldatformaningens tiltale. I denne forstand ligger erkjennelsesteksten nærmere hirdmannseden, som nettopp var et løfte som den enkelte hirdmann skulle avlegge. Slik fremstår også erkjennelsesteksten. Det er en «erkjennelse» eller «løfte» som legges i munnen på den enkelte offiser. Innholdsmessig må det pliktetiske sies å være nedtonet til fordel for et dydsetisk perspektiv. De dydene som nevnes består av klassiske militære dyder som mot, handlegkraft og dyktighet.

I tillegg fremheves omsorg, en dyd som tradisjonelt sett ikke har hatt tydelige militære konnotasjoner. Mens lydighetsprinsippet utgjør det konstituerende prinsipp i de tidligere kodeksene, er dette mindre fremtredende her. Selve begrepet «lydighet» glimrer med sitt fravær. Allikevel kan saken sies å være tilstede, i en nedtonet form, gjennom begrepet «lojal». Går vi til den påfølgende forklaringen av lojalitetsbegrepet, må begrepet sies å ha en noe annen innretning enn det klassiske lydighetsbegrepet. Fokus ligger på offiserens integritet. Vekten i denne militærkodeksen ligger på offiseren som det ansvarlige og handlende subjekt. Det er offiseren som er villig til å kjempe for Norge og våre felles verdier, som går foran og foretar beslutninger. I likhet med fraværet av lydighetsbegrepet er det også et fravær av begreper som «kongen» og «Gud». Det nærmeste man kommer i så henseende er begrepet «Norge og våre felles verdier».

Soldatkodeksen følger like etter offiserskodeksen i Trening for operasjoner 2015. I en merknad fremgår det at soldatkodeksen er «til prøve» (Hæren, 2005, 12-13). Den har dermed ikke samme formelle status som offiserskodeksen. Hvordan forholdet mellom de to kodeksene skal forstås mer systematisk, fremgår ikke av publikasjonen. En mulig tolkning er at de to kodeksene er tenkt som kodekser for to ulike deler av militærprofesjonen: offiserene og soldatene. En annen tolkning kan være at soldatkodeksen tar sikte på alle som er en del av den militære profesjon, mens offiserskodeksen er en mer spesialisert kodeks for offisersdelen av militærprofesjonen.

I motsetning til offiserskodeksen har soldatkodeksen ingen «erkjennelsestekst». I stedet består den av en liste med dyder/personlige egenskaper som gis en utfyllende forklaring. Den er i form bygget opp som del tre av offiserskodeksen, og det er delvis overlappende begreper som brukes i de to kodeksene. Både «mot», «handlekraft», «omsorg» og «lojalitet» er begreper som kjennes igjen fra offiserkodeksen. Den av offiserskodeksens begreper som ikke gjentas i soldatprofesjonen er «dyktig». På den annen side introduseres i soldatkodeksen flere kategorier som ikke utgjør egne kategorier i offisersprofesjonen: «integritet», «uselviskhet», «avdelingsånd» og «disiplin og selvkontroll». Det kan imidlertid bemerkes at «integritet» gis en utfyllende forklaring som ligger nært opp til den utfyllende forklaring av kategorien «lojalitet» i offiserskodeksen.

Da det nærmere forholdet mellom de to kodeksene ikke er klarlagt i tilstrekkelig grad og de utfyllende forklaringene er relativt begrensede, skal man være varsom med å trekke for bastante konklusjoner om det her synliggjøres to ulike militære profesjonsforståelser. Imidlertid er det verd å merke seg at dyder som kan subsumeres under den klassiske dyden «sindighet» som uselviskhet, samt disiplin og selvkontroll forekommer i soldatkodeksen, men er mindre synlig i offiserkodeksen.

Kodeks og kontekst

De militære kodeksene som er presentert, må forstås i lys av den konteksten de oppstod i. En militær kodeks står ikke i et tomrom, men henger integrert sammen med den historiske og samfunnsmessige kontekst den står i. Dette henger nøye sammen med den militære profesjons forankring i den samfunnsmessige og politiske kontekst. En endret kontekst vil dermed også påvirke militærkodeksens utforming. James Turner Johnson peker eksempelvis på hvordan middelalderens ridderkodeks ble omformet som en konsekvens av kontekstuelle endringer. En endret kontekst problematiserte idealenes anvendbarhet i konkret praksis. En konsekvens av dette var at idealene ble omformet til en militær disiplinærkodeks som også omfattet menige soldater (Johnson, 1975, 65). En analyse av militære kodekser vil slikt sett kunne synliggjøre et dynamisk element, bestående av et samspill mellom historiske idealer og nye kontekstuelle utfordringer.

Tar vi utgangspunkt i den romerske *sacramentum militare* som et klassisk paradigme for militære kodekser ser vi at allerede der finner vi de sentrale elementene som med noe ulik betoning, vekt og formulering kan finnes igjen i senere militære kodekser også i norsk kontekst. Det er elementer som troskap, lydighet og viljen til å kjempe. Samtidig har den også et element som representerer en utvikling, nemlig den kristne innrammingen. Dette må sees i sammenheng med den endrede samfunnsmessige utviklingen i Romerriket hvor kristendommen etter hvert ble den statsbærende religion. Endrede samfunnsmessige forhold kan altså sies å påvirke militære kodekser.

I hirdmannseden fra norsk høymiddelalder finner vi videreutviklet de elementene vi kjenner igjen fra den romerske militærkodeksen, men satt inn i middelalderens samfunnsideologi. Bakgrunnen er tanken om det kristne kongedømmet og kristne ridderidealer. Rammen om avleggelsen av eden er her nærmest en religiøs liturgi. Men også militærorganisatoriske forhold spiller inn i utformingen av edens innhold og form. Rammen er kongens hird. Det er de utvalgte menn rundt kongen som inngår i et særskilt fellesskap. Det elitistiske draget som dette medfører reflekteres også i eden gjennom den direkte løftesavgivelse til kongen og at eden har en individuell form. Den som avgir eden fremstår som et særskilt subjekt.

I troskapseden fra 1683 har vi sett hvordan de samme elementene som vi finner i hirdmannseden nå preges av en annen kontekst. Konteksten er nå den nasjonale vernepliktskår etter krigsordinansen. Dette konseptet hadde en historisk bakgrunn i Gustaf Adolfs hærordning. Det er tydelig at også troskapseden reflekterer perspektiver fra troskapseden i Gustaf Adolfs krigsartikler fra 1621. I denne hærordningen er det ikke lenger den individuelle offiser eller soldat

som står i sentrum, men kollektivet. Dette kommer tydelig til uttrykk gjennom at det ikke lenger blir individet som er subjektet i eden, men det militære kollektiv. Det liturgiske seremoniell er nedtonet sett i forhold til hirdmannseden. Det er mulig å spørre seg om dette er en konsekvens av reformasjonen hvor de religiøse ritualene blir sterkt forenklet. Også eneveldets kongeideologi synes å prege eden. Mens hirdmannen i hirdmannseden lovet å holde edene kongen hadde sverget folket, lover nå den militære å forsvare og følge opp kongens bestemmelser.

Avskaffelsen av troskapseden og etableringen av soldatformaningen i 1891 kan også sees på som en konsekvens av endrede samfunnspolitiske forhold. Nils Ivar Agøy har fortolket prosessen som ledet frem til avskaffelsen av troskapseden som en del av striden om parlamentarismen og kongemakten på slutten av 1800-tallet, en strid som endte med at parlamentarismen ble innført i 1884 og avskaffelsen av troskapseden i 1891 (Agøy 2001, 36-37). Opprinnelig inneholdt troskapseden kun et løfte om troskap til kongen, men i den moderniserte teksten fra 1876 var dette også supplert med troskap til konstitusjonen. Men selve eden innebar allikevel en særskilt troskapsplikt mot kongen for alle militære. Selv om tanken om den dobbelte forankring til kongen og konstitusjonen ble videreført i formaningen, kan allikevel den endrede form fra løfte til formanings sies å innebære en mindre personlig og særskilt troskapsplikt til kongemakten. En annen konsekvens av at formaningsformen erstattet edsformen var at den religiøse innramming ble svekket. En ed kan tradisjonelt sett sies å forutsette at eden inngås i et transcendent perspektiv. Dette kommer tydelig til uttrykk i den formanings til ed som finnes i Christian V. Norske lov. En formanings, derimot, fordrer ikke tilsvarende transcendent innramming. En slik utvikling kan fortolkes i lys av den sekulariseringsprosessen som i særlig grad ble synliggjort fra slutten av 1800-tallet.

Det er også andre forhold med soldatformaningen som tematiserer forholdet mellom kodeks og kontekst. Soldatformaningen har et tydelig dydsetisk element i seg, med en appell til soldatens egenskaper og karakter. Det er mulig å se dette som et utslag av nasjonsbyggingsprosessen og demokratiseringen av det norske samfunnet fra siste halvdel av 1800-tallet og hen mot unionsoppløsningen i 1905.

I offiserkodeksen og soldatkodeksen fra 2005 ser vi hvordan disse ytterligere utvikler perspektiver fra soldatformaningen i lys av samfunnsmessige utviklings-trekk. Det dydsetiske element betones ytterligere på bekostning av det pliktetiske. Utgangspunktet blir i særlig grad på individet og individets villighet og selvstendige valg. Den tradisjonelle autoritetsstruktur knyttet til forankring i Gud og kongen reflekteres ikke i det hele tatt. I stedet er tanken om «våre felles verdier» kommet inn. Dette er verdier som ikke har en transcendent

forankring utenfor soldaten eller befalet selv, men som må forstås som en del av subjektets egne verdier. Verdiene er intersubjektive, men ikke transcendent. Av de analyserte norske militærkodeksene synes disse to kodeksene i form tilsynelatende å vende tilbake til middelalderens hirdmannsed. I innretning og innhold derimot fremstår de som moderne og hvor en moderne samfunnsmessig kontekst reflekteres. I så måte synliggjør også disse to kodeksene en sterk sammenheng mellom militære kodekser og den samfunnsmessige og historiske konteksten.

Oppsummering og utblikk

Militære kodekser er et fenomen som ikke bare foreligger i andre land, men som også foreligger i norsk kontekst. Mens dette fenomenet har hatt stort fokus i den amerikanske diskurs, har det fått mindre oppmerksomhet hos oss. De senere årene er spørsmålet imidlertid blitt aktualisert. En viktig grunn til dette er den endrede innretning av Forsvaret etter den kalde krigens slutt. Militære kodekser kan påvises i vår sammenheng helt tilbake til middelalderen. Mellom middelalderens kodeks og moderne formuleringer av den militære kodeks er det både en kontinuitet og en endring. Dette tematiserer den dynamiske og komplekse relasjonen mellom krigens karakter og den samfunnsmessige og ideologiske kontekst. Dette kommer til uttrykk i hvilke profesjonsmessige normer som betones i militærkodeksene. Et grunnleggende spørsmål er forankringen av de profesjonsmessige normene og derigjennom også forankringen og utformingen av militærkodeksen.

En militærkodeks kan forankres i profesjonen selv gjennom betoning av de funksjonelle krav og hvor kodeksen forstås som profesjonell selvregulering. Den kan også forankres i samfunnet militærmakten er en del av gjennom betoning av de sosiale krav og hvor kodeksen forstås som uttrykk for politisk kontroll. En tredje mulighet er å forankre en militær kodeks moralfilosofisk gjennom betoning av etikkens primat fremfor profesjonsinterne og politiske hensyn.

Alle disse tre forankringsmåtene fremstår som bærere av relevante perspektiver. En militær kodeks som kun er en profesjonell selvregulering står i fare for å bli et lukket system som ikke i tilstrekkelig grad ivaretar behovet for samfunnsmessig legitimitet. En militær kodeks som kun fremstår som et uttrykk for politisk kontroll med de militære profesjonsutøvere vil kunne stå i fare for å ikke ha tilstrekkelig indre legitimitet hos utøverne selv. En militær kodeks som kun har en moralfilosofisk forankring vil kunne stå i fare for å ikke i tilstrekkelig grad stå i dialog med den konkrete virkeligheten.

Utfordringene ved en ensidig forankring av militærkodeksen aktualiseres i særlig grad i situasjoner hvor de sikkerhetspolitiske og de samfunnsideologiske rammene

er i endring. Det er mulig å tolke den innledende beskrivelsen fra Afghanistan inn i dette bildet. En militærkodeks må både være forankret i profesjonsutøvernes identitet, selvforståelse og virkelighet, der nest ha en samfunnsmessig legitimitet og endelig en tydelig moralsk forankring utover de individuelle og samfunnsmessige forhold. Jeg vil derfor ta til orde for å se de tre ulike forankringsmodellene som komplementære modeller, ikke som alternative modeller.

Tilsvarende kan sies om det etiske innholdet i militærkodeksen. Profesjonsmessige normer som kommer til uttrykk i en militærkodeks kan ikke begrenses til enten pliktetikk, konsekvensetikk eller dydsetikk. Snarere må disse etiske modellene sees på som komplementære modeller. Når nye kodekser skal utformes, mener jeg det er viktig å se dydsetikk, konsekvensetikk og pliktetikk som komplementære modeller. Det vil gi det beste grunnlaget for den etiske analyse av militæretiske problemstillinger og de konkrete moralske valg soldater må ta i kamp.

Litteratur

- Agøy, N.I. (2001). *For konge og fedreland? Offiserer, politikk, unionsstrid og nasjonalisme 1890-1905*. Oslo: Den norske historiske forening.
- Brunborg, O.M. (2008). *På sporet av en norsk krigerkultur. Norske militære holdninger til krig og bruk av militærmakt ved begynnelsen av to århundrer*. Oslo: Forsvarets stabsskole.
- Børresen, J. (1999). Forsvarets verdigrunnlag. *Pacem* 2:2.
- Cazier, J.D. (2012). *The Professional Military Ethic*. Fort Leavenworth, KS: Army command and General Staff College, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a569738.pdf>
- Dokument Nr. 23 (1891) For Justiskomiteen. Forslag til Lov, indeholdende Ophævelse af Krigsartikelsbrev av 9de Marts 1683, dets §§ 159 og 160, samt af Krigsartikelsbrev af 8de Januar 1752, dets § 536. www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...
- French, S.E. (2003). The Code of the Warrior: Why Warriors Need a Code. *Pacem* 6:1.
- French, S.E. (2004). *The Code of the Warrior: Exploring Warrior Values Past and Present*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Gabriel, R.A. (1982) *To serve with honor: a treatise on military ethics and the way of the soldier*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Holbrook, A. (2003). *Loyalty and the sacramentum in the roman republican army*. McMaster University.
- Honnørreglement for Forsvaret, Oslo 1. desember 2014. Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon.
- Huntington, S.P. (1957). *The Soldier and the State: The theory and politics of civil-military relations*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.
- Hæren (2005). *Trening for operasjon* (Prosjekt BASIC Delrapport 1). Oslo: Hærstaben.
- Imsen, S. (2000). *Hirdloven til Norges konge og hans håndgagne menn*. Oslo: Riksarkivet.
- Indst. O. No. 19 Indstilling fra Justitskomiteen angaaende det av I. Torkelson fremmsatte og af Repræsentanterne Ullmann og Horst vedtagne Forslag om Afskaffelse af den militære Troskabs- og Hyldningsed. www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...
- Janowitz, M. (1960). *The Professional Soldier: A social and political portrait*. New York: Free Press of Glencoe.
- Johnson, J.T. (1975). *Ideology, Reason, and the Limitation of War. Religious and Secular Concepts 1200-1740*. Princeton and London: Princeton University Press.
- Keskel, K. (2002). The oath of office: A historical guide to moral leadership. *Air & Space Power Journal*. Maxwell AFB Vol. 16:4.
- Kongespeilet (2000). Oversatt av Anton Wilhelm Brøgger. Med et innledende essay av professor Sverre Bagge. Oslo: De norske bokklubbene.
- Lunde, N.T. (2005). Etiske aspekter ved offiseresprofesjonen I Moldjord, Nordvik og Gravråkmo (red.). *Militær ledelse og de menneskelige faktorene*. Trondheim: Tapir.
- Morgenbladet 1. oktober 2010, https://morgenbladet.no/samfunn/2010/streng_omsorg.
- Mæland, B. (1998). Blir det bedre krigere av gode mennesker? Noen overveielser i tilknytning til spørsmålet om en normativ etisk kodeks for offiserer. *Pacem* 1:2.
- Norsk Lovtidende. 2den afdeling. Samling af Love, Resolutioner m.m. 1891.
- Referat fra lagtinget 15. april 1891. www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/...
- SAP-1 (D) Tjenestereglement for sjøforsvaret, Forsvarets overkommando Sjøforsvarsstaben 1989 § 333.
- Schmedeman, J. (ed.) (1706). Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner: ifrån åhr 1528, in til 1701, angående justitiæ och executions-ährender, med een förteckning på stadgarne främst, och ett fulkommeligit orda-register efterst wid wercket öfwer thes innehåld, ed. Johan Schmedeman. Stockholm: J.H. Werner.
- UD 1-1-3 Ekserser-, honnør-, og vaktreglement for Hæren. Hefte nr 3: Honnørreglement, vedlegg 1, Forsvarets overkommando/Hærstaben 1975.